

Een grote hoeve in een klein dorp

Thijs LAMBRECHT, Een grote hoeve in een klein dorp. Relaties van arbeid en pacht op het Vlaamse platteland tijdens de 18de eeuw.- Historische Economie en Ecologie, Gent, Academia Press, 2002, VIII +214 p., 16x24 cm. Ook verschenen in Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, nr. 122.

Zowel de titel als de ondertitel van dit boek is goed gekozen. De pachthoeve Ter Hoyen van Gillis Coucke was met haar ca 50 ha verreweg de grootste boerderij van het kleine Markegem. et zijn ca 425 ha was dit dorp zelfs het kleinste van de roede van Tielt (een administratieve regio met zowat 18 parochies deel uitmakend van de kasselrij Kortrijk). Ook de bevolking was gering in aantal, maar ze verdubbelde wel in de loop van de 18de eeuw (375 in 1700; 585 in 1765 en 794 in 1796, van wie een derde kinderen beneden 12 jaar).

Pachter Gillis Coucke (1706-1781) is de centrale figuur in dit boek, zijn twee landbouwershandboeken vormen het vertrekpunt en de basis van deze studie. Lambrecht steunt dus vooral op een in Vlaanderen zeldzaam voorkomende bron. De boeken zijn beschadigd, sommige katernen zijn zelfs verloren gegaan, de notities zijn soms moeilijk leesbaar en vereisen in elk geval een goed afgewogen interpretatie. Het gebruik ervan veronderstelt een grote vakkennis en veel creativiteit. Alleen al daarom is deze studie gedurfd en verdienstelijk. Het eerste deel geeft enige toelichting bij die hoofdbron en behandelt de mogelijkheden en de beperkingen van boekhoudingen van landbouwers. De auteur bewijst steeds opnieuw zijn grondige kennis van de landbouwgeschiedenis van de regio te kunnen aanwenden om het economisch leven op Ter Hoyen vakkundig te beschrijven, te verklaren en te duiden. Ook de ondertitel van het boek is zeer terecht. Het gaat inderdaad soms bijna evenzeer over de regio als over de pachthoeve. Deze studie zou niet mogelijk geweest zijn zonder de resultaten van het overvloedig, diepgaand en vernieuwend historisch onderzoek sinds ca. 1970, vooral door en onder leiding van Chris Vandenbroeke. Deze studie is dus ook een beetje de bekroning van zijn werk (en dat van anderen). Ook de publicaties van Fr. Hollevoet (o.a. Markegem, een vermaakelyk dorp, 1996) boden de nodige achtergrond.

Het voorliggend boek is systematisch opgebouwd. Na de toelichting bij de bronnen (deel 1) handelt deel 2 over de sociaal-economische krachtlijnen in de parochie Markegem, 16de-19de eeuw (geografisch en bestuurlijk kader, bevolking en arbeid, bedrijfsstructuur, eigendomverhoudingen). Deel 3 bestudeert de relatie tussen eigenaars en pachter tijdens de 18de eeuw en deel 4, dat ruim de helft van het aantal bladzijden inneemt, draagt als titel: Arbeid, productie en consumptie op de hoeve. De vorige delen zijn zeer degelijk en onmisbaar, maar ze staan als het ware in dienst van deel 4 dat de hele landbouweconomie onder ogen neemt. De bevindingen zijn zo interessant dat je ze als recensent zou willen samenvatten voor de lezer, maar dat zou de toegemeten ruimte van een boekbespreking ver overschrijden. Dit uitgebreide deel 4 behandelt achtereenvolgens: graangewassen, peulvruchten, zuivel, aardappelen, vlees, oliehoudende gewassen en proto-industrie. Daarna volgen (4.8) de dienstverlenende activiteiten (ploegen, transport, leningen en pachten) en arbeidskrachten (landbouwer en gezin, losse arbeid en inwonend vast dienstpersoneel).

Tot de zaken die me het meest opgevallen zijn behoort de zeer grote verspreiding van de ruileconomie, vooral van de ruilarbeid. Vele kleine boeren hadden geen paarden of trekdieren en deden voor ploegwerk en vervoer (bv. van brandhout) een beroep op boer Coucke, meer bepaald zijn paarden, knechten en karren. De compensatie bestond steevast uit arbeid op de grote hoeve, voornamelijk tijdens de oogstperiode. Kleine boeren konden ook (thuis) weven ter compensatie van het door het pachthof gepresteerde werk. Op Ter Hoyen werkte ook een voltijdse wever. Vlas werd er verwerkt tot lijnwaad. Geldbezit kwam op het platteland zelden voor, aldus de auteur. Om 1 ha te ploegen moest er met twee paarden gedurende twee dagen gewerkt worden, maar om dit ploegwerk te vergoeden diende de kleine boer 19 dagen arbeid te presteren. Rond 1860 diende een landbouwer nog steeds 18 dagen op Ter Hoyen te werken om 1 ha ploegwerk te vereffenen. Dat was voor hem toch nog voordelig omdat een volwassen man ongeveer 50 à 60 dagen nodig had om 1 ha land grondig te spitten. Ook de sterk verschillende lonen vallen op. De herder was de best betaalde werknemer, zoals dat op andere

landbouwbedrijven het geval was. Na hem kwam de paardenknecht. Alle anderen verdienden veel minder.

De auteur besteedt ook aandacht aan de menselijke relaties. Directe contacten tussen Coucke en de eigenaar waren vrijwel onbestaande. De algemene ontvanger van de eigenaar trad op als tussenpersoon. De relaties tussen Coucke en de werknemers lijken daarentegen vrij goed geweest te zijn. Zij konden bv. voorschotten krijgen op hun loon. Coucke en zijn vrouw traden een paar keer op als dooppeter en -meter voor de kinderen van hun werknemers. Mijn grote waardering voor het geheel van deze studie betreft de originaliteit en de moeilijkheidsgraad van het onderzoek, de diepgang en het brede perspectief in de verwerking van de gegevens en tenslotte de helderheid en de levendigheid van het verhaal.

De lezer van een recensie verwacht terecht ook enkele kritische opmerkingen. We vinden het vooreerst ronduit vervelend dat de noten niet onderaan de bladzijden staan, maar op het einde van het hoofdstuk. De kritisch-wetenschappelijke lezer stelt zich immers steeds opnieuw de vraag :vanwaar haalt de auteur dit of dat gegeven, of nog: is dit een algemene bewering of betreft ze Ter Hoyen? Het is ongemakkelijk en tijdrovend te gaan bladeren en zoeken wat men met echte voetnoten die naam waard, in een oogopslag zou kunnen constateren. Echte voetnoten bevorderen de kritisch-wetenschappelijke lectuur. Een gemiste kans want technisch is dat geen probleem. Naar mijn smaak had er ook wat meer aandacht mogen besteed worden aan het gezin Coucke. Enkele bladzijden over Gillis Coucke, zijn vrouw en hun 15 kinderen hadden een welkome menselijke toets aan het geheel kunnen geven. Misschien heeft de auteur niet willen herhalen wat door Fr. Hollevoet al gedeeltelijk geschreven werd. Op zijn minst zouden enkele uitgebreide voetnoten en verwijzingen niet misstaan hebben. Ik had ook meer concreets willen vernemen over de rol van Coucke in het dorpsleven, maar ik geef meteen wel toe dat dit niet het voorwerp van de studie was en dat de auteur toch wel aanstipt dat Coucke als baljuw ongetwijfeld een belangrijke rol gespeeld heeft. De lezer verneemt ook niet waar die twee handboeken bewaard worden of wat "roomse" bonen (p. 91 en 169 n. 72) zijn en, eventueel, vanwaar die naam? Of de bevolking van Markegem echt geloofd heeft dat de herders 's nachts op een geit door de lucht vlogen zoals de auteur het schrijft, durven we betwijfelen. Van wie de auteur deze bewering overnam komen we niet te weten. De aansluitende voetnoot (p.182) zegt immers niet wie dat beweert en nog minder welke de waarde is van die bewering. Dat Gillis Coucke tussen 1763 en 1778 nauwelijks drie kg boter zou verkocht hebben kunnen we moeilijk aannemen. Dat kan m.i. niet verklaard worden door de zeer spectaculaire daling van het aantal melkkoeien in de regio (p.95) Ligt het niet meer voor de hand dat de bronnen betreffende die periode gewoon onvolledig zijn ? Hoe valt dit overigens te rijmen met de levering van bijna 100 kg boter aan zijn zoon in het kartuizerklooster te Gent in 1766 en met de veetelling van 1772 volgens dewelke Coucke 14 melkkoeien had (p.94)? Deze beweringen lijken in tegenspraak te zijn.

De bibliografie is rijk en verzorgd. Toch een paar bedenkingen. Arbeid en Tewerkstelling ... Werkdocumenten van J. De Belder en anderen vermelden als een gewone uitgegeven bron en Een micro-demografisch onderzoek met betrekking tot Markegem ... (p.70 n.98) van P. Struyve als een gewone publicatie kan de zoeker voor problemen stellen. Het laatste is een onuitgegeven seminariewerk (2de kand. Kulak) terwijl de buitengewoon nuttige Werkdocumenten slechts op een zeer beperkt aantal exemplaren pro manuscripto ter beschikking gesteld werden. Verder lijkt het me wenselijk casu quo te vermelden dat een boek een latere herdruk is (bv. H. De Schepper, De oude landmaten ... werd niet in 1993 maar in 1942 voor het eerst uitgegeven; P.F.X. De Ram, Synodicon... dl. IV werd niet in 1996 maar in 1839 voor het eerst gepubliceerd.) Het aantal tikfouten (bv. p.13, 85, 133, 145, 165, 167(2), 199(3)) overtreft "het aanvaardbaar minimum" niet. De gewone lezer zal ze wellicht niet bemerken en er zeker niet bij stilstaan, zelfs uw recensent durft er tegen de achtergrond van een zo kwaliteitsvolle studie nauwelijks op wijzen.

Lambrechts studie werd nog voor haar publicatie bekroond met de Cera Foundation-Prijs voor de Geschiedenis van het Vlaamse Platteland. Op zich een bijzonder eervolle onderscheiding en een garantie voor grote wetenschappelijke degelijkheid. Bij wijze van besluit citeer ik uit de toespraak van de voorzitter van de jury, prof. Stef Top, bij de prijsuitreiking (Leuven 20.12.2002): "Een revelerend werk dat een verrassende kijk geeft op het dagelijks leven en werken op een groot bedrijf in een klein dorp". De jury stelde deze studie unaniem ter bekroning voor.

Thijs Lambrecht is een jonge, veelbelovende historicus.

Michel Cloet